

OVER EEN ANDERE BOEG

Ontmoetingen met God in het verpleeghuis

Colofon

ISBN: 978 94 6365 510 1

1e druk 2023

© 2023, Paula Irik

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

OVER EEN ANDERE BOEG

Ontmoetingen met God in het verpleeghuis

Paula Irik

Er is de taal van krant en formulier,
van tijd is geld en meten is pas weten,
van feiten en van twee maal twee is vier,
van statistiek, van 't harde en 't concrete.

Gelukkig is er ook die tweede taal
van poëzie, verbeeldingskracht en dromen,
van sprookjes, van muziek en van verhaal,
van wat je hoopt dat ooit eens uit zal komen.

Die tweede taal moet onderhouden worden,
want oefening baart kunst en pret en moed.
Lees Dementees, dan komt het best in orde:
één portie Dementees per dag voldoet!
(Sinterklaas december 2018)

Opdracht

Dit boek draag ik op aan José Franssen, dierbare vriendin, mede-zin-zoekster, levensverhalendeskundige, menslievende en strijdbare vroedvrouw bij het autobiografisch schrijven van ontelbaar velen. De liefde voor mensen met dementie bracht ons op elkaars pad.

Inhoudsopgave

Voorwoord	Maarten Den Dulk	11
Ter inleiding	“Draaien of omkeren”	13
	Leeswijzer	22
Hoofdstuk I	Over een andere boeg	25
Hoofdstuk II	“ <i>Dan verbaas je je wat er allemaal gebeurt</i> ” Ontmoetingen met God 1	30
Hoofdstuk III	“ <i>Ach, we geven zélf licht</i> ” Ontmoetingen met God 2	73
Hoofdstuk IV	“ <i>Ik heb het altijd als er mensen zijn, dat ik het goed vind</i> ” Ontmoetingen met God 3	126
Hoofdstuk V	Even is het waar	172
Hoofdstuk VI	Achtergronden, verantwoording	206
Dankwoord		249
Literatuuroverzicht		251

VOORWOORD

Wie dit boek leest, wordt als vanzelf stagiaire van Paula Irik. Als geestelijk verzorger duwt ze je in het diepe en betreft je in een reeks ontmoetingen met mensen die dementie hebben. Waar je zelf te onhandig bent om contacten te leggen, is zij meteen volop in gesprek. Zij kent de taal van deze mensen. Je krijgt al gauw het gevoel dat je terecht bent gekomen in een stuk van Shakespeare. Terwijl nu eens Hamlet en dan weer Ophelia wartaal uitslaan, vermoed je dat ze op een dieper niveau iets heel belangrijks te melden hebben. Maar wat? Het is Paula die dat 'iets' verstaat. Daardoor kan ze de bewoners van het verpleeghuis voor het voetlicht halen en kan ze hen met hun hele hart en ziel, met lijf en emoties hun rol laten spelen. Ze luistert aandachtig, noteert en commentarieert hun teksten en laat zien hoe daarin hun leven tevoorschijn komt. Als haar gesprekspartners begrijpen dat ze worden verstaan, glijdt er niet zelden een lach over hun gezicht. Paula merkt op dat deze mensen, die op ellendige wijze hun taal verloren hebben, nieuwe woorden vinden als waren het dichters. En waarachtig, door haar bemiddeling veranderen de gespreksverslagen in poëzie. In dit boek heerst dan ook niet de drukkende sfeer van de ambtelijke taal over oude mensen die langdurige zorg nodig hebben om zo lang mogelijk te kunnen functioneren. Het gaat hier niet over functioneren, maar over communiceren, steeds met wederkerig respect, soms hartverscheurend eerlijk en dan weer heerlijk hilarisch.

Paula Irik is van huis uit theoloog. Dat wil zeggen, ze houdt van bijbelse verhalen die korte metten maken met de politieke wartaal op straat. Wat doet ze daarmee in de gesprek-

ken in het verpleeghuis? Hier vindt een omkering plaats, die de lezer niet mag ontgaan. Deze theoloog legt niet de bijbel uit om te zeggen hoe het zit. Het is anders. Die verhalen (die ze terloops aanduidt) scherpen haar blik zodat ze ziet wat er in werkelijkheid gebeurt tussen haar en haar gesprekspartners. Er is daar iets extra's te zien, zegt ze. En ze wijst aan hoe er midden in de trieste werkelijkheid van het bestaan zomaar iets kan veranderen. In een oog dat oplicht, in een simpel gebaar, in een woord dat ontroert, raakt de hemel de aarde. Dat is nauwelijks waarneembaar en gemakkelijk af te doen als inbeelding – en juist dát moet je zien! Ze is op dit punt onverschrokken duidelijk. Ze koketteert niet met eigen ongelof en zet God niet tussen haakjes. God verdwijnt hier niet voor de zoveelste keer. Ze wijst aan – in haar eigen woorden – dat 'God gebeurt' en wel in dit huis. Deze theoloog kan de impact die dementie op mensen heeft, onder ogen zien, omdat ze daar óók 'splinters' ontwaart van Gods rijk, van een nieuwe toekomst, van de kern van het menselijk leven. Dat inzicht kan moed geven aan wie in hun eigen leven met deze ontluisterende ziekte worden geconfronteerd. Er is geen vakkennis voor nodig om dit boek te begrijpen, maar je wordt er wijzer van dan van menig theologisch betoog.

Maarten den Dulk,
emeritus hoogleraar Praktische Theologie

TER INLEIDING

“Draaien of omkeren”

“Onderin heeft toch wat gedaan. Die andere lesjes hebben zich ook op hun manier gearriveerd. Is een mooie middag, keren of draaien, draaien of omkeren. Je probeert wat te doen, maar niet altijd gaat het zoals jij wilt. Langzaam, we komen d'r wel.”

Een glimlach raakt mij tot in mijn botten. Een loodzware somberheid bepaalt mij bij de almacht van de onoplosbaarheid. Een hand op mijn wang brengt de tranen in mijn ogen. Een woede-uitbarsting mept mijn humor tevoorschijn. Een niet te stuiten onrust maakt mij wanhopig. Een goudeerlijke directheid schudt mij los uit al mijn oordelen. Zinnen met poëtische zeggingskracht tillen mij op.

Ik ben in het verpleeghuis, bij de bewoners met dementie. En ik ben er thuis. Er wordt een beroep gedaan op het beste dat ik in mij heb, ik word er gezien, mijn blik op de wereld wordt er op scherp gesteld. Verbergen hoeft niet meer, ik mag er zijn zoals ik ben en ook met wat ik helaas pindakaas allemaal niet ben.

De lesjes arriveren onontkoombaar en uitnodigend, een verpleeghuis is een vorm van leerhuis. Keer op keer leer ik er over de liefde, een liefde die niet alleen zacht is, maar waar nodig – en het is vaak nodig – ook hardhandig. Wekelijks denk ik: hier moet ik zijn, hier gaat het om. Wekelijks ervaar ik wat ik geloof, wat ik zielsgraag wil geloven: dat het belangrijkste en het meeste gebeurt aan de randen. Dat het licht de wereld binnenvalt van onderop en onderin. Dat wij

thuis zijn in een groter verhaal dan dat van de harde feiten. Dat er stemmen zijn die de dominante – onderdrukkende, uitsluitende, neoliberale, zelf beschuldigende – stemmen van binnen en van buiten onderbreken. Dat er zich altijd wel weer ergens een kleine ruimte aandient om te draaien of om te keren.

Waarom dit boek

“Weet je wat ik altijd zeg: zoek uit de rotste dingen de mooie dingen. Ach. Het schoot me ineens te binnen.”

“Stille Nacht ... en dan denk ik: als ik later groter ben, zal ik dan hetzelfde zijn? En dan zit het er allemaal nog in. Leuk, hè? Stille Nacht, Heilige Nacht. En vooral dat ‘stille’ en dat ‘heilige’. En er wordt over gepraat. Mooi! En dat vergeet je nooit. En we geven er allemaal alles aan wat we wilden. En dan is het zo goed. Dat vind ik ook zo knap van de kinderen. En het blijft nooit meer weg.” (wijzend op haar hart) *“Het komt helemaal op je eigen hier terecht. Dat is heel erg leuk ook. Dat je het als kind helemaal in je hart stopt. We willen het hebben ook en daarom hebben we het. En jonge mensen denken: dat is er ook voor mij. En dat is zo geweldig, hè. En dat raak je nooit meer kwijt.”*

Aan rotste dingen geen gebrek, maar met vriendelijke lichtjes in haar ogen spreekt mevrouw Bijker haar vertrouwen in de kracht van het mooie uit. Net nog zorgde de chaos in haar brein voor scherpe woede en afweer. Maar even later ervaart mevrouw Vreeman tot tranen toe ontroerd hoe haar hart wonderbaarlijk bewoond blijft door het stille en het heilige. Iets in het verpleeghuis is de steenharde feiten regelmatig te vlug af. God gebeurt in het verpleeghuis. Dat heb ik keer op keer ervaren al die vijftien gezegende jaren dat ik als

geestelijk verzorger optrok met de bewoners met dementie van diverse psychogeriatrische afdelingen van zorginstelling Cordaan in Amsterdam. Daar wilde ik na mijn pensionering niet te ver bij vandaan, vandaar mijn keuze om voor één dag in de week vrijwilliger in woonzorgcentrum Eben Haëzer te worden. Ik maak woordelijke verslagen van mijn ontmoetingen – individueel en in de ontmoetingsgroepen – met de bewoners van de psychogeriatrische afdelingen van Eben Haëzer. Die verslagen zijn de grondstof voor dit boek. Op basis van en met behulp van de eigen taal van de bewoners, het Dementees (zie Hoofdstuk VI blz. 216vv), vertel ik over mijn ontmoetingen met God in het verpleeghuis.

Voor mij is dit bepaald worden bij “dat wat je nooit meer kwijtraakt” een groot geschenk. En ik hoop voor anderen ook. Daarom wil ik van mijn ontmoetingen met de bewoners in het verpleeghuis vertellen. Van wat er daar, op de rand van het niets, aan splinters van leven en licht te vinden is. Van hun bijzondere, vaak zo wondermooie taal, die de onze kan veranderen en verrijken. Van mijn vertrouwen, soms tegen alle klippen op, dat er midden in de rampspoed van dementie momenten van toekomst en dieper ervaren voor de bewoners en voor mij zijn weggelegd. Dat die voor iederéén zijn weggelegd.

Daarom dit boek. Voor mensen die gevoelig zijn of willen zijn voor dat wat het normale en doodgewone overstijgt. Voor mensen die met dementie te maken krijgen: mensen die door dementie getroffen worden, naastbetrokkenen van mensen met dementie en mensen die in de ouderenzorg met hen optrekken. En natuurlijk voor allen die mensen met dementie als mensen willen blijven zien die van betekenis zijn tot het einde.

Wat ik hoop, wat ik wil overbrengen

“Soms krijg je die veilige overkant veilig naar je toe.”

“Je bent aan de verlieskant. Je kijkt naar buiten, maar je neemt niets waar. Je kijkt naar de wind. Is een troost. Je kan niet alles ineens hebben en je kan niet alles ineens krijgen. Maar mettertijd wordt het overhandigd en dan krijg je wat je moet hebben.”

“Als je geen fantasie hebt, ben je geen mens.”

“Geld is alles, maar ook niks. Geld kan je ook niet blij maken.”

“Ik ben ook een dagje ouder en dan weet je het weer.”

“Onze ziel is meer waard dan al het andere.”

De kracht van humor:

Mevrouw P ziet de mooie tas die mevrouw C aan haar rol-lator heeft hangen: *“Ik houd van jouw tas!”*

Mevrouw C met een glimlach van oor tot oor: *“Ik heb er ook drie mannen in zitten.”*

“Lachen? Ja, dat doet het wel. Dat heb ik wel. En jij bent ook mooi!”

“Ik heb medelijden met de mensen die het licht niet van binnen hebben. Maar als ze ernaar zoeken, zullen ze het vinden.”

“Jij en ik, wij zijn halleluja!”

“Iedere dag is een bijzondere dag. Gewoon goed slapen.”

“Ik leef naar mijn gevoelens en die hebben een diepe achtergrond.”

“Jij houdt van mij!”

“Zo krijg je heel wat bagage mee. Al die spreuken, dat zijn handvatjes.”

“Er zit een diepte in, als je die openbreekt, komt er een hele wereld tevoorschijn.”

Zoek naar het licht en je zult het vinden. Want ieder mens heeft licht van binnen. Zeker, er zijn mensen in wie het licht het ijskoud heeft (naar ‘Geen Kerstcantate’, Hans Andreus). Maar in mensen met dementie vindt het licht vaak een warm onderkomen. Over dit licht wil ik vertellen, het licht dat van binnenuit komt, weerloos licht met Koninkrijks–kwaliteit. Juist in het verpleeghuis word ik daar ontelbare keren aan herinnerd en beleef ik met de bewoners met dementie een zielscontact dat alle verstand te boven gaat. Zo voeren de bewoners mij mee naar de diepte van de dingen, naar de binnenkant van het leven. Dat is – hun expressie en lichaamstaal registrerend – weldadig voor hen én voor mij. Wonderbaarlijk, ineens zijn we samen halleluja, ineens is er niet alleen pijn, maar ook liefde in de kamer. Onverwacht kijkt een bewoonster bijna zonder taal me geconcentreerd aan en zegt, met een warme glimlach in haar ogen: “Jij houdt van mij!” De ten hemel schreiende verlieskant kán – kostbare momenten lang – ombuigen naar troost. Waar het brein wordt ontruimd, weet het hart soms raad en lijkt de intuïtie scherper te worden. Verlangen naar houvast en perspectief en ervaring van liefde en geborgenheid: de eigen taal van mensen met dementie wemelt van de spirituele signalen. Waar de buitenkant wordt gesloopt, wordt de ziel – hier even kortweg omschreven als de plek van onze innerlijke

krachtbronnen, ons orgaan voor dat wat groter is dan mensen kunnen maken of ziekte kan breken – van en voor mensen met dementie meer waard dan al het andere. Maar door de dementie en door het dominante discours dat een leven met dementie niet meer de moeite waard is, wordt die ziel wel dag en nacht van binnenuit en van buitenaf aangevochten!

Daarom pleit ik voor een houding van ontvankelijkheid: ontvankelijkheid voor de diepe achtergrond van de gevoelens van mensen met dementie, voor hun vreugde en verdriet, voor hun eigen brokjes en klanken levensverhaal, voor hun besef van veilige overkant, voor alles wat hen tot hun laatste ademtocht tot een uniek mens maakt, onvervangbaar en onmisbaar. Ontvankelijkheid ook voor wat er in de ontmoetingen met hen aan naar God verwijzend extra kan gebeuren. Misschien klopt het Koninkrijk aan, dan is het toch zonde om de deur gesloten te houden? Nee, soms is er geen enkel contact mogelijk, soms lukt het van geen meter. En toch. Een houding die uit is op verbinding op zielsniveau, maakt verschil. Een verschil slechts in momenten en ogenblikken te meten, maar in een context van aanvechting en onveiligheid – dementie maakt immers alles wankel – telt ieder handvatje.

Er gaapt een afgrond tussen wat er zoal over mensen met dementie beweerd wordt en dat wat zij zelf vertellen, in woord, expressie en gebaar. Vanuit het verpleeghuis zijn de bewoners zelf niet meer in staat om deze kloof te overbruggen en vanuit de (nog-)niet-demente wereld worden vaak alle bruggen opgeblazen. Maar wat loont het de moeite om over te steken, aan deze kant van de afgrond is zoveel

meer te zien dan alleen decorumverlies, functiestoornissen en probleemgedrag. Dus kom over en help ons (vrij naar Handelingen 16:9), en stem af op de eigen signalen en verhalen van de bewoners met dementie. Die kunnen een krachtige en onthullende werking hebben, hun sociale dood open wrikken en bekeren tot anders luisteren, anders kijken en anders handelen. Ze kunnen een meerkleuriger en gelaagder zicht geven op de werkelijkheid van het leven met dementie, ze kunnen de zintuigen scherpen voor andere – niet alleen verdrietig makende – mogelijkheden in het optrekken met mensen met dementie. Al is hun grammatica zoek en al lopen hun verhalen kriskras en onnavolgbaar kronkelend door plaats en tijd, verpleeghuisbewoners met dementie zijn en blijven verhalendragers. Zij dragen bij aan het gezamenlijk leven, hun verhalen maken ons leven anders, ze kunnen hoop en inspiratie geven en weer bewust maken van eigen dromen en verbeeldingskracht. Bovendien helpt verbinding met deze ongeziene, genegeerde, verzwegen en ondergevalueerde verhalen gevoelig maken en blijven voor ook andere verhalen van uitsluiting en onrecht.

Om dat alles is het een dienst aan ieders humaniteit, als mensen aan de andere kant van de afgrond deze verhalen in hun eigen leven insluiten. Dat kan en dat moet en dat zal bijdragen aan een groeiend verzet tegen de uitsluiting, reductie en narratieve onteigening van mensen met dementie en daarmee aan meer budget en aandacht voor een positieve of op z'n minst zo menswaardig mogelijke toekomst met dementie. Want met die verlieskant – voor zover die door mensen wordt veroorzaakt – moet het afgelopen zijn!

In het optrekken met mensen met dementie het licht vinden, de ziel zoeken, met ontvankelijkheid voor en vertrou-

wen op de zonnkant waarnemen, samen voor even halleluja en liefde zijn, het extra ervaren, Dementees opdelfen en meewerken aan het openwrikken van de sociale dood van mensen met (vergevorderde) dementie: het is mijn missie om duidelijk te maken dat dit voor iedereen is weggelegd en dat iedereen zich dit eigen kan maken. Dat gaat niet vanzelf, het vraagt grote concentratie en vreesloze toewijding. Je moet moeite doen, de rust en de tijd nemen en schoon binnenkomen, dat wil zeggen: je binnen- en buitenkant moeten op elkaar kloppen, dat wat je in lichaamstaal en gezichtsuitdrukking laat zien, moet congruent zijn met wat je voelt. Er wordt een onomwonden beroep gedaan op het beste dat je in je hebt, dat vraagt om openheid en eerlijkheid. Verstoppem kan niet meer!

Mensen met dementie hebben bondgenoten nodig, bondgenoten van hun diepste verlangen. Mensen die ook hun éigen ziel bloot durven te leggen en in alle oprechtheid en kwetsbaarheid verbinding kunnen maken met hun eigen bronnen van zingeving. Zingeving is een domein van uiterste intimiteit. Dus zonder kwetsbaarheid over én weer kan het niet, mag het niet en werkt het niet.

Kortom: je moet present zijn. Met huid en haar. Met hart en ziel en verstand en liefst ook een handvol humor en ondeugd. Dan is er meer mogelijk dan je op het eerste, tweede en misschien zelfs derde gezicht denkt. Dan is er geven en besef van geven:

“Stil

leven

geef het iets van geven.

Andere mensen hebben ook wat tegen,

dat hoort bij het leven.